

Nyelvjárási szavaknak regionális identitástól független szlengesedése

A szlengesedés olyan folyamatot nevez meg, amely különböző nyelvrétegekben játszódik le, és rendszerint valamelyik régió szóállományának egyes elemeire vonatkozik, amelyek bizalmas köznyelvvé válnak, és általában megtartják regionális kötődésüket. Ez a tanulmány arra a jelenségre hívja fel a figyelmet, hogy bizonyos esetekben a nyelvjárási szavak regionális identitásuktól függetlenül szlengesednek, azaz elszakadnak a nyelvjárási és a regionális beszélőktől, vagyis olyan beszélők is élnek velük, akik sem az adott nyelvjárást, sem a regionális nyelvváltozatot nem ismerik.

Mi a szleng?

A szlenget hagyományosan olyan csoportnyelvnek tekintik, amely az argóval vagy a zsargonnal egyenértékű. Manapság a szleng tágabb fogalom, nemcsak az említett csoportnyelvek szókészletét öleli fel, hanem a köznyelv kötetlenebb, bizalmasabb szavait is, tehát a szleng a bizalmas köznyelvvvel is azonosítható.

Másrészt a szleng nem annyira egységes, mint a köznyelv, különféle területi és szakmai változatai is vannak. A szleng előnyben részesíti a hangulatos szavakat, az ötletes megnevezéseket, olykor még köznyelvi szót is felruház sajátos jelentéssel.

Megnevezése összefüggésben van a tolvajnyelvvvel, tudniillik az angol slang és a francia argot szó szerint tolvajnyelvet jelent. Idővel változott a helyzet, a slang eltávolodott a 'tolvajnyelv' jelentéstől. Ezzel magyarázható, hogy az angolban a tolvajnyelvre külön szó is született, a cant. Ma a szleng szót inkább a bizalmas köznyelv megnevezésére használjuk. A német megnevezése egyike a szlengre, a 'mindennapi nyelv'-re vonatkozik (az Alltagsprache). Vele szemben áll a köznyelvet jelölő Umgangssprache terminus.¹

* Dr. Molnár Csikós László, nyugalmazott egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Újvidék

¹ FODOR I. 2000. Szleng – bizalmas köznyelv
<http://nyelvor.c3.hu/period/1242/124210.htm>

Divatos tájszavak

Bizonyos nyelvjárási szavak szleng gyanánt szerepelnek a bizalmas köznyelvben. Megtörténik, hogy valamely tájszó felkapottá válik mint hangulatos divatszó, és szleng elemként kezd funkcionálni a bizalmas köznyelvben.²

Regionális szlengről van szó, ha a divatszóvá válás regionális keretek között játszódik le.

A magyar nyelv regionális szóállományában olyan szavak is találhatóak, amelyek ismeretesek a nyelvterületnek különböző részein, írók is élnek velük, mégsem váltak köznyelvvé. Egyikük a rapancsos. (Rappancsos és rapancos alakban is előfordul.) Érdes, egyenetlen, darabos, kérges, redős, recés, reszelős, rögzős, göröngyös felületre utalnak vele a beszélők: A durva, rapancsos felület megmunkálásakor gyorsan kopik. <http://www.flexing.rs/hu/lamellas-tarcsak/vlies-lamellas-tarcsak> – Mi volt a neve annak a málnaszörpnek, ami olyan picit rapancsos fél literes üvegben volt? <https://verbi.org/2021/05/21/rapancsos/&ved> – Ellenkező esetben, ha a falfelület rapancsos, egyenetlen, a felvitt felület vastagabb, nem tudják befedni a fent kiszámított mennyiséget. <https://www.otletmozaik.hu/blog/gepujdonsagok/586-koerneyezetbarat-tapeta&>

A vajdasági magyar nyelvhasználatban közkeletűnek számít a rapancsos melléknév: Nem mindegy azonban, hogy sima, egyenletes és feszes, vagy pedig petyhüdt és a narancs héjához hasonlóan gyűrött, rapancsos-e. (Hét Nap) <https://hetnap.rs/cikk/Usd-ki-a-narancsbort!-29297.html> – A kollázsaim vagy inkább a kompozícióim alapja a farostlemez rapancsos felülete. (Hét Nap) <https://www.hetnap.rs/cikk/A-szabadon-alkotas-orome-23097.html>) – Ellenkező esetben, ha a falfelület rapancsos, egyenetlen, a felvitt felület vastagabb, nem tudják befedni a fent deklarált mennyiséget. (www.izodeko.co.rs) – A rapancsos arcú öregasszony csak a kutyáját szereti. (Latak István) http://adattar.vmmi.org/cikkek/9932/hid_1970_01_03_latak.pdf) – Míg én borotvások, rapancsos arcú felesége bodorszőrű kutyáit fürösztí és selypítve énekelgeti a szappanosvíztől prüszkölő kis jószágoknak. (La-

² MOLNÁR CSIKÓS L. 2009. *Divatszavak*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 238 oldal; KORMÁNYOS KATONA GY. 2004. A bizalmas stílus terjedése <http://szgyne.vmmi.org/kkggyongyi2004.pdf>; KISS J. 1995. Regionális köznyelviség: kérdések. *Hungarológiai Közlemények* 23. évf. 3–4. sz., 57–60.

ták István)

https://www.vamadia.rs/sites/default/files/periodika_szam/digitalizalt/hid_1970_01.pdf) – Sima, érinthetetlen, rapancsos, durva – a szem tapogat és simogat, le-föl mozog, mintha ujjai lennének,... (Radics Viktória) <https://litera.hu/irodalom/publicisztika/radics-viktoria-viszlat-arabparcellan.html>)

A Felvidéken is el van terjedve: Mint amikor elmegyünk egy hétre nyaralni Horvátországba, a rapancsos dalmát tengerpartra, az első két nap pedig azzal telik, hogy belerázódunk a nyaralás tempójába, teendőibe. (Új Szó <https://vasarnap.com/archivum/lassitok-afugefogyasztas-fontossagarol>) – A tavaszi napfénytől még a fűzfa rapancsos kérge is megpuhul, hát még az érző ember. (Mikszáth: A temesi gróf <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Mikszath-mikszath-osszes-muve-2A85B/cikkek-es-karcolatok-5186-kotet-40CD5/1896-cikkek-tarcak-beszedekek-86-kotet-55191/a-temesi-grof-5531A/>)

Divatszónak számít például a slattyog ('csoszog, lassan megy'): „De hát, tudja, sok olyan anyuka van itt, aki valóban nem mond igazat, és nyugodtan slattyog a folyosón, Covidosan is” - magyarázkodott az ápoló ... <https://nepszava.hu/> – A 21 éves színésznő ronda, kinyúlt szürke pulóverben, egy plüssmackót szorongatva slattyogott végig a reptéren, testőre társaságában. Femina.hu <https://femina.hu> – A fürdőszobába slattyogott, és belenézett a tükörbe. Pagony <https://www.pagony.hu> – A hűtőhöz slattyogok annak reményében, hogy éjszaka volt elég eszem ahhoz, hogy behűtsek némi vizet. (Reichenberger Rajmund: A lélek jutalma – novella) <https://cornandsoda.com> – A játékos fanyalogni slattyogott az ajtóhoz: <https://messianizmus.blog.hu> – A kapszulához slattyogok, rutin, pedig a minap megtudtam, hogy a koffein valójában nyugtat, és a cukor, ami felpörgeti a szervezetet, ... <https://hang.hu/magyar-hang-plusz/szurke-hetkoznap-a-nyugattol-keletre-155354> – A kávézóban egyenesen az újságosasztalhoz slattyogott. Azután leroskadt az ablakmélyedésbe beépített, kárpitozott padra. (Jelenkor) <https://www.jelenkor.net>

A slattyog ige néha a papucsban szóhoz kapcsolódik: A 38 éves amerikai színésznő papucsban slattyogott Los Angelesben. Velvet.hu <https://velvet.hu> – A grúz származású francia rendező, Otar Iosseliani filmjének főhőse, a középkorú Vincent reggelenként papucsban slattyog le a kocsijához, <https://port.hu/adatlap/film/tv/> – A fontos az, hogy egyet

te is szeress, egyébként még strandpapucsban is elslattyog melletted az élet Poet.hu <https://www.poet.hu> –

Olykor állat mozgását érzékeltetik veled a beszélők: Eső után különösen érdemes erre túrázni, ottjártunkkor olyan sok szalamandra slattyogott az avaron, hogy a lábunk elé kellett nézni, ... <https://www.turistamagazin.hu/hir/transzborzsonyi-turistaexpressz> – Tátott szájjal nézték a kis lurkók a majd kétméteres zöld kétéltűt, aki egy piros rövidnadrágban slattyogott fel s alá. – A kövér gazella – szokásához híven – vágatott a szavannán. Na jó, nem vágatott, inkább ügetett, dinamikusán slattyogott. <https://www.linkedin.com/pulse/k%C3%B6v%C3%A9r-gazella-tam%C3%A1s-koska> – A videón látszik, hogy a hód magát senkitől sem zavartatva slattyog el az állatmentők előtt. <https://index.hu/belfold/budapest/2013/06/11/levideoztak-az-ujpesti-morcoshodot/> – Gigant alligátor slattyogott át a golf pályán <https://sport365.hu/> – Hét kiskacsa slattyog a tó felé egymás mögött: <https://welovebudapest.com>

Bacsó Gyula különválasztja egymástól azt a jelentést, hogy a nagy lábbeliben csúszkál az ember lába (slattyog) és azt, hogy csoszog, lassan megy (sattyog). Más források szerint a slattyog jelenti azt, hogy 'papucsban lábát húzva jár, csosztat'. A mai regionális köznyelvi példanyagban a sattyog is szerepel.³

Az előkeveredik ige 'előkerül' értelemben fordul elő mai szlengben, a Mátra vidéki nyelvjárásban ugyanez a jelentése.⁴

Gyakran valami dolog az, ami előkerül: Még a gitár is előkeveredik! <https://www.youtube.com/watch?v=m0VCpORQfSU> – Előkeveredik egy pakli kártya. https://www.nyugat.hu/cikk/31772_padlogazzal-farolhat-vissza-koztud-atba-az – Végül előkeveredik valahonnan öt kenyér és két hal. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/utravalo-2021-julius-25-evkozi-17-vasarnap> – Egyenes és L alakú konyhának is jó ha van szabad munkafelülete, de egy jó sütemény sütésnél egész biztos előkeveredik a habverő vagy valamilyen turmix, mixer. <https://tekonyhad.hu/a-konyhabutor-szigettel-megvalosithato-onnel/> – No, akkor egyszer előkeveredik ez a

³ BACSÓ GY. 1906. *Az adavidéki nyelvjárás*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-t.

⁴ SZINYEI J. (szerk.) 1893–1896: *Magyar tájszótár*. I. kötet (A–Ny), Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest.

bűvös mondat, ami képes egy hussanással megoldani egy rakás problémát. <https://etcetera.hu/ott-egye-meg-a-fene/> – Nem gondoltam, hogy az alábbi vers mostanában előkeveredik a múltból. <http://birtalan.blogspot.com/2013/10/> – Senki sem gondolhatja komolyan, hogy három év után előkeveredik véletlenül egy ilyen videó, és a mögött nincs valamilyen számítás <http://csepel.info/?p=9438> – Pontosabban mindig oda teszem, de valamilyen titokzatos módon folyton előkeveredik a kredenc aljáról, magam se értem, hogyan. <https://tizatajonline.hu/irodalom/ervenytelenitve/> – Baráti beszélgetések alkalmával gyakran előkeveredik a téma. <https://motopartsshop.hu/?oldal=1&cikk=1246> – Aztán előbb-utóbb előkeveredik a párjuk egy másik mosás után, ... <https://pampampalina.wordpress.com/>

Leginkább személy a mondat alanya: Aztán gumicukorpufi hajcsavarókkal az asszony is előkeveredik az ágyból, <https://7ora7.hu/2010/10/03/kriptabol-a-kertvarosba> – A prímszámok és négyzetes hatványok világából lassan előkeveredik az a kamasz, akinek terveznie kell, döntenie és önállósodnia. https://www.harag.eu/hu/jatekrend/eloadasok.html?eloadas_id=7432 – Valahonnan előkeveredik egy régi lányismerősöm, fürdőruhában. <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/CSOORI/csoori01163/csoori01213/csoori01213.html> – Hangulat kell hozzá, és ha előkeveredik, lágyan ívelő, szépségversenyre való dalokat kap az ember. https://ponyvalegeny.blog.hu/2024/05/31/most_van_most_a_gyertyak_csonkig_egnek_tompos_katya_emlekere – Valahonnan előkeveredik a gyerek, a téglarakásról leszed néhány téglát és keríteni kezd. http://adattar.vmmi.org/cikkek/6984/hid_1957_07_15_nemeth.pdf – Előkeveredik egy pakli kártya. https://www.nyugat.hu/cikk/31772_padlogazzal-farolhat-vissza-koztud-atba-az – Végül előkeveredik valahonnan öt kenyér és két hal. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/utravalo-2021-julius-25-evkozi-17-vasarnap> – De amikor valóban előkeveredik egy fehérgalléros szürke nyuszi, igencsak elámul mindenki. <https://konyvparfe.blog.hu/2020/04/12/turbuly-lilla-horvath-ildi-a-karolyi-kert-nyuszija>

Mígnem egy utcai botrányból előkeveredik egy jól megtermett, szép szál teherautósofőr? <https://kultura.hu/szinhas-tetovalt-rozsa/> – De egy üveg borral végül előkeveredik. http://miri.hu/index.php?ow_page_number=192 – Péter közben előke-

veredik, és egy majdnem üres tálcával, rajta kakaós pohárral és némi szendvicsmaradékkal benyomul a konyhába. <https://arhiv.spanyolnatha.hu/archivum/2013-6/52/mandragora-szepiroi-kor/balint/3548/>

– Időközben előkeveredik egy régi jó barátja, akitől sok mindent megtud „előző” életéből.

https://pesterzsebet.hu/wp-content/uploads/pesterzsebet_ujsag/2017/2017_majus.pdf

– A boszorkány időnként előkeveredik a szoba valamelyik sarkából, és beleköt Jancsiba vagy Juliskába. <http://mek.niif.hu/04200/04208/04208.pdf>

A pöntyög szó szlengesedése

1. A pentyeg szó nyelvjárási használatban 'felesel, nyelvel' értelmet fejez ki, előfordul pöntyög, pötyög, pötytyög alakban is. Megtalálható Szlavóniában, Kecskeméten, Szegeden, Szajánban stb. A petyeg v. pötyög egyébként inkább gagyogást, csacsogást, fecsegést, locsogást fejez ki, rendszerint gyermekről mondják, amikor beszélni tanul (ismeretes a Csallóközben, Győr vidékén, Zalában, Nógrádban, Heves megyében stb.). A szónak 'ketyeg' jelentése is van. Az etimológiai szótár ugyanannak a hangutánzó szócsaládnak a tagjaként tárgyalja a pentyeget is és a petyeget is. Az előbbinek azonban akad más, valószínűbb származtatása is, bár kevésbé tetszetős. Kakuk Mátyás szerint ugyanis a pentyeg a cigány *phenem* ('mond') ige múlt idejű alakjával (phendje) lehet összefüggésben, azzal, hogy a 'felesel' jelentés egy 'megmondtam már'-féle szóhasználatból jöhetett létre.⁵

Tájszóként 'felesel' a tipikus jelentése, a szlengben azt jelenti, hogy 'mond, motyog valamit, beszél': Tán csak gügyögve pöntyög? Nem! Tudásvágy csigázza fel (minket ugyanaz ingerel): hányan vannak a gyöngyök? <https://www.magyarulbabelben.net/> Bágyadt nyafogása pöntyög! Mire jó ma a kritika fegyvere? Disznóknak vetni a gyöngyöt. <https://litera.hu/irodalom/publicisztika/a-konyvegetes.html> – Simonffy András alighanem fején találta a szöveget, amikor egy korai kritikájában

⁵ SZINNYEI J. (szerk.) 1897–1901: *Magyar tájszótár*. II. kötet (Ó–Zs), Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest; ZAICZ G. (szerk.) 2006: *Etimológiai Szótár*. Magyar szavak és toldalékok eredete, Budapest: Tinta Könyvkiadó; KAKUK M.: Csépa nyelvjárási sajátosságai, in: *Települések értékei, Csépa II.*, 537-562

azt írta: Sarusi „pöntyög”. <http://www.barkaonline.hu/> – Ex pöntyög valamennyire olaszul, hátha neki könnyebb lesz. <https://hvg.hu/itthon/> – A költő meglátogatja volt szeretőjét, majd kilépve az utcára belebotlik Bíró barátjába, aki pöntyög valamit a neoimpresszionizmusról. <https://www.kormendigaleria.hu> – Csövi mindenkinek az éterben, itt a Lúzer Rádió pöntyög. Hát ja, épp csak pöntyög és csordogál, mert ma valahogy nem buzog bennem az életerő. <https://konyvmolykepzo.hu>

2. ‘Hangszeren dallamokat szólaltat meg’ értelemben is előfordul: Hol úgy, hogy Kákonyi Árpád zenei közreműködőként játszik rajta, hol úgy, hogy több szereplő is pöntyög a billentyűkön dallamokat. <https://art7.hu/szinhaz/> Pöntyög a gitarra portuguesa, mi bajuk lehet? <https://faymiklos.hu>

Bájosnak tűnik, kedves, ahogy igyekvően békebeli dallamokat pöntyög, de aztán hirtelen megfordul, és éktelen röhögés támad. <https://nepszava.hu/> Oldalt egy háromfős zenekar pöntyög és penget langyos tempóban, míg a hat táncos-performer színes pulóverekben kószál. <https://szinhaz.net/>

Tényleg egyre jobban pöntyög.

https://www.tiktok.com/@andi_es_a_szomszedgyerek/

3. Olykor az is értelme lehet a pöntyög szónak, hogy ‘olyan hangokat hallat, mint amilyeneket hangszeren lehet megszólaltatni’: A magyar költészet egy hatalmas szimfonikus zenekar: valaki pöntyög, valaki motyog, vannak gordonkahangú költők, és vannak harsányak is. <https://www.gyoriszalon.hu/> A moraj elcsitul, a kocsma egyszerűen olyan lesz, mint egy koncertterem. Először csak pöntyög, ki-kikacsint, variálja Beethovent, <https://www.szegedilap.hu/> Úgy pöntyög a szél, ahogy csak egy gitár tud, staccatoban. <http://magyarkanizsa.blogspot.com>

Tájszó és szleng kombinációja

Egyes szövegek arról tanúskodnak, hogy a nyelvváltozatok elemei kombinálódnak, némely adatközlő egyaránt él tájszavakkal és szleng szavakkal vagy kifejezésekkel:

Lehet, hogy fölösleges volt a tükör előtt grimaszolva belőni a sérót: az első zuhancs felismerhetetlenségig áztat (rossz ernyőhordó vagyok: jó párat elhagytam már). <https://www.facebook.com/falusinyanya> [A belövi a sérót jelentése ‘megfésülködik’, a zuhancs pedig ‘zápor’.]

A regionális identitás hiánya

Hogy egy tájszó szlenggé váljon, gyakran az teszi lehetővé, hogy elszakad nyelvjárási beszélőinek közösségétől. Olyanok is élnek vele, akik függetlenek a nyelvjárástól, nincs regionális identitásuk; ők a szót leginkább hangulatos volta miatt használják fel a közlésben.

Egyébként a tájszó rendszerint nyelvjáráson alapuló regionális köznyelv része lesz. A köznyelvnek a nyelvjárásokra gyakorolt hatása, a nyelvjárási beszélőknek a köznyelvi mintákhoz igazodása eredményezte annak a sajátos átmeneti nyelvhasználati sávnak, tartománynak a kialakulását, amely a beszélt köznyelv és a nyelvjárások között helyezkedik el: a regionális köznyelveknek a létrejöttét. A folyamat csírái a városi nyelvhasználatban jelentkeztek, társadalmi méretűvé azonban akkor vált a folyamat, amikor a falusi lakosság, a parasztság tömegeit érintette. Ez pedig a 20. század ötvenes éveiben kapott erőre, s a hatvanas évek elején gyorsult föl.⁶

Felhasznált szakirodalom

- BACSÓ GY. 1906. *Az adavidéki nyelvjárás*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-t.
- FODOR I. 2000. Szleng – bizalmas köznyelv
<http://nyelvor.c3.hu/period/1242/124210.htm>
- KAKUK M.: Csépa nyelvjárási sajátosságaiából, in: *Települések értékei, Csépa II.*, 537-562.
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/csepa/csepa_2/pages/010_kakuk_matyas_csepa.htm
- KISS J. 1995. Regionális köznyelviség: kérdések. *Hungarológiai Közlemények*, 23. évf. 3–4. sz., 57–60.
- KISS J. A regionális köznyelviség, in: Kiefer Ferenc: A magyar nyelv
https://mersz.hu/dokumentum/magyarnyelv_318/
- KORMÁNYOS KATONA GY. 2004. A bizalmas stílus terjedése
<http://szgnye.vmmi.org/kkgyongyi2004.pdf>
- MOLNÁR CSIKÓS L. 2009. *Divatszavak*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 238 oldal.

⁶ KISS J. A regionális köznyelviség, in: Kiefer Ferenc: A magyar nyelv https://mersz.hu/dokumentum/magyarnyelv__318/ ; KISS J. 1995. Regionális köznyelviség: kérdések. *Hungarológiai Közlemények* 23. évf. 3–4. sz., 57–60.

- SZINNYEI J. (szerk.) 1893–1896: *Magyar tájszótár*. I. kötet (A–Ny), Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest.
- SZINNYEI J. (szerk.) 1897–1901: *Magyar tájszótár*. II. kötet (Ó–Zs), Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest.
- ZAICZ G. (szerk.) 2006: *Etimológiai Szótár*. Magyar szavak és toldalékok eredete, Budapest: Tinta Könyvkiadó.